

LUCIE RADOVÁ – ALENA SELLNEROVÁ

MOSTECKO – SONDA DO ŽIVOTA VESNIC

Ve všeobecném povědomí zůstává zažitá představa Mostecka ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století jako území, v němž dochází k expanzivnímu rozvoji těžby, která ovlivňuje nejen podobu vsí, jejich zástavby i přírodní okolí, ale také jejich hospodářský a sociální život a národnostní poměry. Pouze v pohledu na starší dějiny tohoto území jsou někteří schopni léta zažitá klíše překročit a identifikovat v dnes zničeném Mostecku část tzv. zahrady Čech, území zasahujícího z podhůří Krušných hor až na severní Litoměřicko a představující potravinovou zásobárnu nejen pro Most, ale také pro poměrně rozsáhlé území zabírající střední, západní a severní Čechy včetně části dnes přeshraničního Saska. Tato maximálně odlesněná krajina byla extenzivně zemědělsky využívána už od středověku¹ a zemědělství zde, i přes rozvoj těžby rud a později první manufocturní výroby, představovalo hlavní zdroj obživy místních obyvatel. Na příkladu dvou vybraných obcí se příspěvek snaží upozornit na značné limity stereotypního uvažování a seznámit se subtilními detaily jejich vývoje, které v případě Kopist zažitá klíše podporují, v případě Holešic ovšem tyto představy vyvracejí.²

Trend dosavadního bádání o řešené problematice má svůj odraz v odborné literatuře věnující se historii severozápadních Čech. Její jádro tvoří práce druhé poloviny 20. století, jejichž zaměření je v řadě případů dobově podmíněné a jejichž výpovědní hodnota je proto velmi omezená. Z prací uveřejněných po roce 1989 nelze nezmínit Velkou kroniku o hnědém

uhlí³ a Kroniku hornictví Zemí koruny České.⁴ Úctyhodná je řada publikací věnujících se městu Most, ať už z hlediska archeologie, všeobecné nebo stavební historie (zejména práce Jana Klápště). Práce mapující venkovský život v zaniklé oblasti však až na čestné výjimky chybí,⁵ jednotlivé studie se věnují spíše hornické každodennosti.⁶ Specifické postavení má v této oblasti práce Ladislava Štěpánka „*Jak příchod horníků měnil životní formy v některých částech Chomutovska*“, uveřejněná v roce 1980 v Českém lidu.⁷ Autor vychází ze svého terénního průzkumu sledovaného území, který Ústav pro etnografii a folkloristiku prováděl před demolicí jednotlivých obcí. Popisný příspěvek je dokumentem zaniklých obcí nejen z hlediska zástavby a urbanismu, ale i vývoje hospodářského života. Stejně jako tento příspěvek tedy vychází ze zdrojů specifických – v našem případě se jedná o dokumenty archivní, rešeršní, fotografické, filmové i měřičské povahy povinně zpracovávané před demolicemi obcí. Dokumenty jsou dnes součástí tzv. Archivu těžební oblasti, který spravuje Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí n. Labem. Pro Kopisty a Holešice jsou stěžejní zejména archivní rešerše obcí vypracované Petrem Jančárkem v 70. letech 20. století, z nichž tato studie vychází. Petr Jančárek ve svém archivním průzkumu vyčerpал všechny dostupné materiály, ať už to byl rustikální, tereziánský a josefovský katastr, stabilní a pozemkový katastr, údaje o evidenci obyvatel nebo místní kroniky.

KOPISTY

Obcí, na níž lze ideálně dokumentovat přerod od obce zemědělské na hornickou, jsou Kopisty. Před svým zánikem v letech 1974–1979 se nacházely přibližně 3 km severně od

¹ JAN KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012, s. 386; srov. JOSEF ŽEMLIČKA, *Království v pohybu: kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014, s. 51.

² Konkrétní výběr obcí byl ovlivněn zcela jiným badatelským zájmem – v rámci plnění výzkumného úkolu „Dokumentace historických staveb sloužících pro zpracování chmele“ podpořeného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity byla zkoumána fotografická dokumentace zaniklých obcí v jižní části Mostecka, které bylo historickou součástí žatecké chmelařské oblasti (k tomu více viz pozn. pod čarou č. 25). Protože usedlosti v Holešicích byly svým hmotovým řešením i prostorovým uspořádáním nejvíce podobné tzv. „chmelařským statkům“ na Žatecku, byla pro bližší výzkum zvolena právě tato obec. Kopisty, ležící v téměř totožné vzdálenosti od Mostu, s kvalitně provedenou dokumentací a všeobecně známou hornickou minulostí, se pak nabízely jako obec ideální pro vzájemné srovnání. Časové vymezení zasahující úsek poloviny 19. století do začátku 2. světové války vycházelo z předpokladu, že zásadní vliv na historický vývoj obcí v tomto území mělo zejména hornictví, které se zde prudce rozvíjelo od 70. let 19. století. Pro identifikaci jeho dopadu na zemědělský život tak bylo nutné věnovat pozornost i období, které rozmachu hornictví těsně předcházelo.

³ VACLAV VALÁŠEK – LUBOMÍR CHYTKA, *Velká kronika o hnědém uhlí. Minulost, současnost a budoucnost těžby hnědého uhlí v severozápadních Čechách*, Plzeň 2009.

⁴ JOSEF SULDOVSKÝ, *Kronika hornictví zemí Koruny české*, Ústí nad Labem 2006.

⁵ Základní prací je publikace Jany Sýkorové *Zmizelé domovy. Jana Sýkorová, Zmizelé domovy. Příspěvek k historii zlikvidovaných obcí v okrese Most*, Most 2002. Z hlediska zachování historické paměti a také jako bohatý zdroj ikonografického materiálu má mimořádnou hodnotu projekt *Zaniklé obce a objekty* [online]. [cit. 2018-05-10]. Dostupné z: www.zanikleobce.cz. JAN KLÁPŠTĚ, *Paměť krajiny středověkého Mostecka*, Most 1994.

⁶ MARTA PAVLÍKOVÁ – JIŘÍ BUREŠ – ALENA SELLNEROVÁ, *Zaměstnanecká sídliště v severních Čechách mezi lety 1918–1938*, Ústí nad Labem 2014.

⁷ LADISLAV ŠTĚPÁNEK, *Jak příchod horníků měnil životní formy v některých částech Chomutovska*, Český lid: časopis pro etnologická studia 67, č. 1 (1980), s. 93–102.

Obr. 1. Kopisty. Dobová pohlednice, nedatováno, zdroj: sbírka fotografické dokumentace, NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sign. 114231.

Mostu, se kterým byly spojeny tramvajovou tratí. Lokalita Kopisty⁸ umístěných na rovné ploše při Bílém potoce v Podkrušnohoří patřivala mezi nejstarší mostecká sídla, Kopisty byly dokonce součástí místního trhu města Most. První zmínka o obci je zřejmě již z 11. století, avšak vznik zdejšího osídlení lze na základě archeologického výzkumu posadit hlouběji do minulosti. V polovině 19. století se po událostech roku 1848 transformoval místní šlechtický velkostatek na městský. V 60. letech 19. století bylo v Kopistech kromě zmíněného městského velkostatku 92 držitelů půdy, přičemž již zdaleka ne všichni se živilo jako zemědělci – jejichž počet ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století dále prudce klesal. Dále zde bylo 23 živnostníků, 5 obchodníků, 3 cihelny a mlýn. Celkem zde žilo v 79 domech 380 obyvatel. Pěstovaly se zde běžné obiloviny jako žito, oves, ječmen a pšenice. Rostly tu i brambory, hrách, jetel, okurky a řepa. Chovaly se ovce, prasata a skot. Dlouhodobě byl významný chov ryb, zejména úhořů, štik, kaprů a pstruhů, chovaných v pěti rozsáhlých rybnících ve vlastnictví velkostatku, Mostecko totiž bývalo jednou z nejvýznamnějších rybníkářských oblastí.

Krajina v okolí Kopist se prudce začala měnit v poslední čtvrtině 19. století přechodem od zemědělství k těžebnímu průmyslu. V 70. letech byla vybudována železnice, která na-

pojila místní hnědouhelnou pánev na labské přístavy. Tím byl podnícen rozvoj těžby, rostl počet dolů a horníků, kteří sem masově přicházeli za dostupným výdělkem. Stabilizovala se i další průmyslová odvětví jako železářství, sklářství a textilnictví. V letech 1881 a 1891 vznikají v bezprostřední blízkosti Kopist státní doly Julius III a Julius IV. Roku 1887 je založen soukromý důl Habsburg, po roce 1918 přejmenovaný na důl Minerva. V roce 1895 je vyhlouben další důl – Venuše. Vzápětí vzniká těsně u Kopist důl Julius III. V 80. letech 19. století tak již patřily Kopisty k hlavním střediskům podkrušnohorské hnědouhelné těžby. Po zrušení dolu Julius IV vzniká v lomu strojní kruhová cihelna s roční produkcí 4 miliony cihel. Intravilán Kopist tak byl v obklíčení důlními díly.

S průmyslovým rozmachem souvisí zásadní změna ve skladbě obyvatel. Počet místních rostl ruku v ruce s neustálou poptávkou po zaměstnancích. Přicházeli lidé z českého vnitrozemí, takže se postupně zcela změnilo i národnostní složení. V roce 1880 nebylo Čechů v obci ani 100, o 10 let později se jejich počet vyrovnal německojazyčnému obyvatelstvu. Němců bylo 1470, Čechů 1165. V roce 1902 byla proto v obci zřízena veřejná česká trojtřídká, ovšem již od roku 1883 zde fungovala česká mateční škola. V roce 1905 je česká škola již pětiletá a českých školáků je stejný počet jako německých, v dalších letech jsou Němci přecísleni. Roku 1908 bylo ze 4 027 obyvatel 2 778 Čechů a jen 32 % (1 249) Němců. V roce 1911 byly Kopisty povýšeny na město, ale po druhé světové válce tento statut zase

⁸ Název Kopisty je zřejmě odvozen od nástroje kopist' k mísení chleba nebo od kupení např. listů nebo slova kopistiti se ve významu protivit se či vzpírat se.

Obr. 2. Kopisty. Dobová pohlednice, nedatováno, zdroj: sbírka fotografické dokumentace, NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sign. 114231.

ztratily. V městském znaku tvořeném modrým štítem je ozubené kolo, které spolu s Merkurovou okřídlenou holí symbolizuje narůstající průmysl. Zkřížené hornické kladivo a mlátek zpodobňují hornictví, pluh odkazuje na zemědělství.⁹

Ohromný nárůst obyvatel ve 3. čtvrtině 19. století zapříčinil bytovou krizi, která trvala i v meziválečném období. V této době mohla bytová komise dokonce vyhovět a přidělit byt jen žadatelům s dětmi, kteří navíc žili pohromadě s dalšími třemi rodinami. Příchozí v 80. a 90. letech 19. století žili nejprve v podnájmech, narychlo upravených chlévech, kůlnách a stodolách, které už nebyly z důvodu praktického zániku zemědělské činnosti zapotřebí. Majitelé dolů stavěli pro své zaměstnance hornické kolonie, vzniká tak Stará osada, Nová osada, kolonie Na Jednotce, Kolonie uhelného fondu, Vagonová kolonie, Nová kolonie atd. Později si někteří horníci stavějí vlastní domky. Situace však přesto nebyla nikdy zcela vyřešena, ještě v roce 1937 připadalo průměrně na jeden dům 14 obyvatel.¹⁰

Vzhled centra Kopist se také zásadně změnil – podélná náves byla obestavěna patrovými zděnými stavbami, opakované

Obr. 3. Kopisty. Fara č. p. 2, sign. 1738, zdroj: sbírka fotografické dokumentace, NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, rok 1961.

Obr. 4. Kopisty. Kostel Božího těla, rok 1967, zdroj: sbírka fotografické dokumentace, NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sign. 32316.

⁹ PETR JANČÁREK, *Archivní průzkum a nástin historického vývoje Kopist*, nedatováno, s. 2–15. Uloženo ve spisovém archivu NPÚ ÚOP v Ústí n. L.

¹⁰ M. PAVLÍKOVÁ, *Zaměstnanecká sídliště*.

Obr. 5. *Kopisty. Pozdně gotická tvrz, rok 1976, zdroj: sbírka fotografické dokumentace, NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sign. 56927.*

přestavovanými, které od 60. let 19. století postupně měnily náves v maloměstské náměstí.

V roce 1921 byla původně zemědělská společnost již zcela změněna na dělnickou. Příchod českých dělníků také zásadně změnil náboženské poměry. Z katolických Kopist se stalo napůl sekulární sídlo (viz opět situace v roce 1921). V rámci silné spolkové činnosti se dokonce v meziválečné době ateisté organizovali ve Svazu proletářských bezvěrců. V tomtéž celorepublikovém sčítání se přitom přihlásilo k nějaké církvi přibližně 9 milionů českých obyvatel z celkového počtu 10 milionů sečtených.

Důlní činnost v roce 1922 a 1923 poklesla a zapříčinila nezaměstnanost. Těžba v meziválečném období již nikdy nedosáhla úrovně před rokem 1914. Během hospodářské krize na počátku 30. let se těžilo jen dva až tři dny v týdnu. Roku 1932 dokonce propukly stávkové protesty proti propouštění. V roce 1934 bylo v obci 500 nezaměstnaných (z celkového počtu 5 500 obyvatel), z nichž jen polovina brala podporu v nezaměstnanosti. Sociální situaci se snažilo zmírnit vedení města, ve kterém měla silnou pozici komunistická strana. KSČ byla v Kopistech nejsilnější stranou již od voleb do obecního zastupitelstva v roce 1923, kdy získala 1 108 hlasů oproti druhé straně socialistické s 810 hlasy. V roce 1925 získali komunisté již 1 796 hlasů a starostou se stal jejich představitel Josef Koudelka; byl jím až do konce 1. republiky. Tento vývoj trval jen krátce, již ve volbách v roce 1935 národní socialisté získali 1 349 hlasů, komunisté 1 047 hlasů a SDP (henleinovci) 1 152 hlasů, tj. téměř 80 % všech německých hlasů.¹¹

¹¹ P. JANČÁREK, *Archivní průzkum*, s. 17–25.

Obr. 6. *Kopisty. Císařský povinný otisk stabilního katastru 1:2 880 – Čechy, ČUZAK.*

Obr. 7. Holešice. Pohled na hospodářské zázemí zemědělské usedlosti – průjezdní stodola má patro sloužící pro sušení chmelle a chmelovou půdu. Fotografie z průřezu obce před jejím zánikem. Uloženo ve sbírce „Těžební archiv“ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

HOLEŠICE

Holešice ležely 12 kilometrů od Kopist a jejich osud ve druhé polovině 20. století byl podobný. Návesní obec pravidelného půdorysu založená v rovinaté krajině byla ve středověku majetkem města Most. První zmínka se vztahuje k roku 1352,¹² osídlení lokality však bylo prokázáno archeologickými výzkumy již pro období raného středověku. V roce 1689 kupuje Holešice Ferdinand Vilém z Lobkovic a s Lobkovicí jsou dějiny obce spjaty až do závěru 19. století. Díky Lobkovicům také v roce 1714 dochází k do té doby největší změně ve skladbě zemědělské produkce, která se nově rozšiřuje o nížinnou formu chovu ovcí. Tomu se Lobkovicové věnují poté, co prodávají své Třebošické panství a při svém statku v Holešicích staví nový ovčín.¹³ Tato změna se v katastrální soupisech projevila pozvolným zvyšováním rozlohy pastvin, samotný objekt ovčína zůstal zachován až do demolice obce. Podobu jeho exteriéru těsně před zánikem zběžně zachycují dokumentární filmy¹⁴ – přízemní zděná stavba výrazně podélného půdorysu pod sedlovou, nad kratšími průčelími zvalbenou střechou,

měla průčelí prolomena systémem menších, vertikálně orientovaných otvorů. Absence jakýchkoliv výraznějších zdobných prvků na fasádách je vzhledem k velikosti stavby i jejím majitelům překvapivá,¹⁵ nicméně může být důsledkem pozdější adaptace.

Na počátku 19. století má obec stále převážně zemědělský charakter. Pěstuje se zde obilí, luštěniny, mák, chmel, brambory; nic však nepřevládá. Specifický je pouze velký počet ovocných stromů, roste i počet dobytka.¹⁶ K velkým změnám dochází, tak jako prakticky na celém našem území, kolem poloviny 19. století. Ještě v roce 1870, kdy Mezírkův hospodář konstatuje, že „Ovčáctví jest jedno z nejstarších a nejvýnosnějších odvětví polního hospodářství“;¹⁷ je v obci chováno nejvíce kusů ovcí (435). V následujících třiceti letech však počet prudce padá, až k roku 1900 dosáhne pouhých 177 kusů.¹⁸ Chov ovcí tak představuje ve sledované obci výjimku z jinak rostoucí produkce živočišné výroby (viz tabulka č. 1). Pokles lze samozřejmě dávat do souvislosti s celoevropským úpadkem, jehož příčinou byl dovoz levné vlny ze zámoří,¹⁹ v tomto

¹² PETR JANČÁREK, *Holešice. Archivní rešerše*, 1977. Uloženo ve spisovém archivu NPÚ ÚOP v Ústí n. L.

¹³ TAMTÉŽ.

¹⁴ Filmová dokumentace obce před jejím zánikem osahuje tři filmy: *Obec Holešice a její obyvatelé* (r. 1977, 23 min., režie Fr. Lukáš), *Umělecké památky Holešic* (r. 1979, 27 min., r. Fr. Lukáš) a *Postup velkolomu na Holešice* (1978, 30 min., režie Fr. Lukáš). Filmy jsou součástí dokumentačních sbírek NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

¹⁵ JAN ŽIŽKA, *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*, Praha 2016, s. 223.

¹⁶ P. JANČÁREK, *Holešice*.

¹⁷ JOSEF MEZÍRKA, *Hospodář devatenáctého století: návod ku vzdělání půdy, setbě, zvelebení luk, chovu zvířectva*, Praha 1870, s. 309.

¹⁸ P. JANČÁREK, *Holešice*.

¹⁹ „V novější době však je chov ovcí na stříž zatlačován mocnou mimo-evropskou, v první řadě australskou souteží...“. Srov. RUDOLF ROLIČEK, *Agární politika*, Praha 1912, s. 18.

Obr. 8. Holešice. Špýchar u fary s dochovanými pozdněstředověkými kamenickými prvky. Fotografie z průzkumu obce před jejím zánikem. Uloženo ve sbírce „Těžební archiv“ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

případě však je nepochybně podpořený i místní situací. Vedle poklesu počtu ovcí je v tomto směru nutné věnovat pozornost i dalším údajům, zejména téměř dvojnásobnému růstu chovaných prasat a hovězího dobytka mezi léty 1880–1890. Vysvětlení by mohlo být zdánlivě jednoduché, uvědomíme-li si, že v roce 1870 je dokončen poslední úsek ústecko teplické dráhy se zastávkou v obci, v roce 1878 otevřen důl Richard a s těžbou v dole Robert II se začíná v roce 1891. Zároveň se zdvojnásobil počet obyvatel – viděno tedy prismatem vývoje v okolních vesnicích předpokládali bychom, že zde v tomto období došlo ke změně skladby obyvatelstva a jeho sociální struktury, tzn., že i zde roste počet horníků na úkor zemědělců a důsledkem tohoto stavu je vzestup poptávky po mléku, másle a mase. Tomuto trendu odpovídá výše zmíněný úbytek ovcí, ale zejm. nárůst počtu chovaných prasat. Údaje z evidence obyvatel však tento předpoklad nepotvrzují. Z celkového počtu obyvatel 516 v roce 1890 je horníků 41, k roku 1900 je poměr 699 ku 73 a v roce 1910 je v obci 131 horníků a 952 ostatních obyvatel.²⁰ Vyloučit přitom můžeme možnost, že by došlo k zásadní změně v profesním rozvrstvení, např. ve prospěch úřednického aparátu, protože pro něj obec nedisponovala dostatečnými ubytovacími kapacitami.²¹ Mimo důlní provozy se žádné jiné výrobní či průmyslové podniky na území

²⁰ P. JANČÁREK, *Holešice*.

²¹ Zástavba obce byla urbanisticky poměrně pevně fixována, k jejímu rozšíření dochází až ve 30. letech 20. století, kdy zde vzniká několik činžovních domů pro horníky a obec se ve směru na Ervěnice rozšiřuje o jednu ulici se zástavbou drobnějšího měřítka a s minimálním rozsahem hospodářského zázemí.

obce nenacházely. Přihlédneme-li ke skutečnosti, že během těchto rozhodujících třiceti let (tedy v období 1880–1910) se zdvojnásobilo množství zemědělských dělníků a o třetinu klesl počet usedlostí, zdá se, že vysvětlením může být pouze konstatování, že Holešice si – navzdory vývoji obcí v jejich bezprostředním okolí – poměrně dlouho uchovaly svůj zemědělský charakter a hornictví v nich až do konce první světové války nehrálo významnou roli. Naopak, všechny výše uvedené údaje dokládají, že zde probíhala stejná proměna zemědělství, kterou známe z ostatních nehornických částí našeho území.²² Tzn., že díky přechodu na střídavý systém, postupující mechanizaci, prosazování umělých hnojiv v rostlinné výrobě a intenzivnímu chovu zvířat s následným zpracováním živočišných produktů, zejména mléka, docházelo v tomto období k výraznému zvyšování produkce natolik, že i přes některé nepříznivé vlivy, mezi které patřilo doznívání celoevropské zemědělské krize 70. a 80. let 19. století a v případě Holešic pozvolný úbytek obdělávané půdy prodávané těžebním společností, zůstávalo zemědělství v obci vysoce rentabilní. Důsledkem tohoto vývoje je také postupný zánik menších zemědělských usedlostí, které nebyly schopné konkurovat ekonomicky silnějším hospodářstvím, jež naopak rostla. Zůstává otázkou, zda k tomu vývoji přispěl fakt, že podle dobových zpráv nepatřily doly Richard I a II k těm nejperspektivnějším. Je nutné zvážit také možnost, že ne všechny vesnice na Mostecku byly živelně přeměněny na hornické. Území sice bylo možné díky

²² ZDENĚK JINDRA – IVAN JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 165.

Obr. 9. Holesice. Pohled na náměstí v roce 1933. Fotografie z multimediální publikace Jaroslava Hrona *Obce Mostecká a hornictví na Mostecku* (2010).

napojení na železnici zásobovat i ze vzdálenějších míst, nicméně předpokládáme, že i přesto hrály lokální produkty ve výživě především sociálně slabších skupin exponenciálně rostoucího počtu obyvatel na Mostecku důležitou roli a zvýšená poptávka vedla k udržení zemědělství tam, kde těžba nebyla tolik produktivní. K potvrzení této hypotézy však nelze dojít bez hlubšího studia konkrétních písemných pramenů vztahujících se k jednotlivým zemědělským usedlostem zejm. ve smyslu detekování odbytišť zemědělských přebytků. Pomoci by mohla případová studie jiné obce na Mostecku, jejíž vývoj by ve sledovaném období byl obdobný jako vývoj Holesic. Přesto je možné konstatovat, že doba kolem roku 1910 byla pro obec mimořádně příznivá nejen z ekonomického, ale také ze sociálního hlediska – jednotlivé složky vesnické společnosti vedle sebe fungovaly bez větších konfliktů, roli v této době nehrála ani národnostní otázka.²³

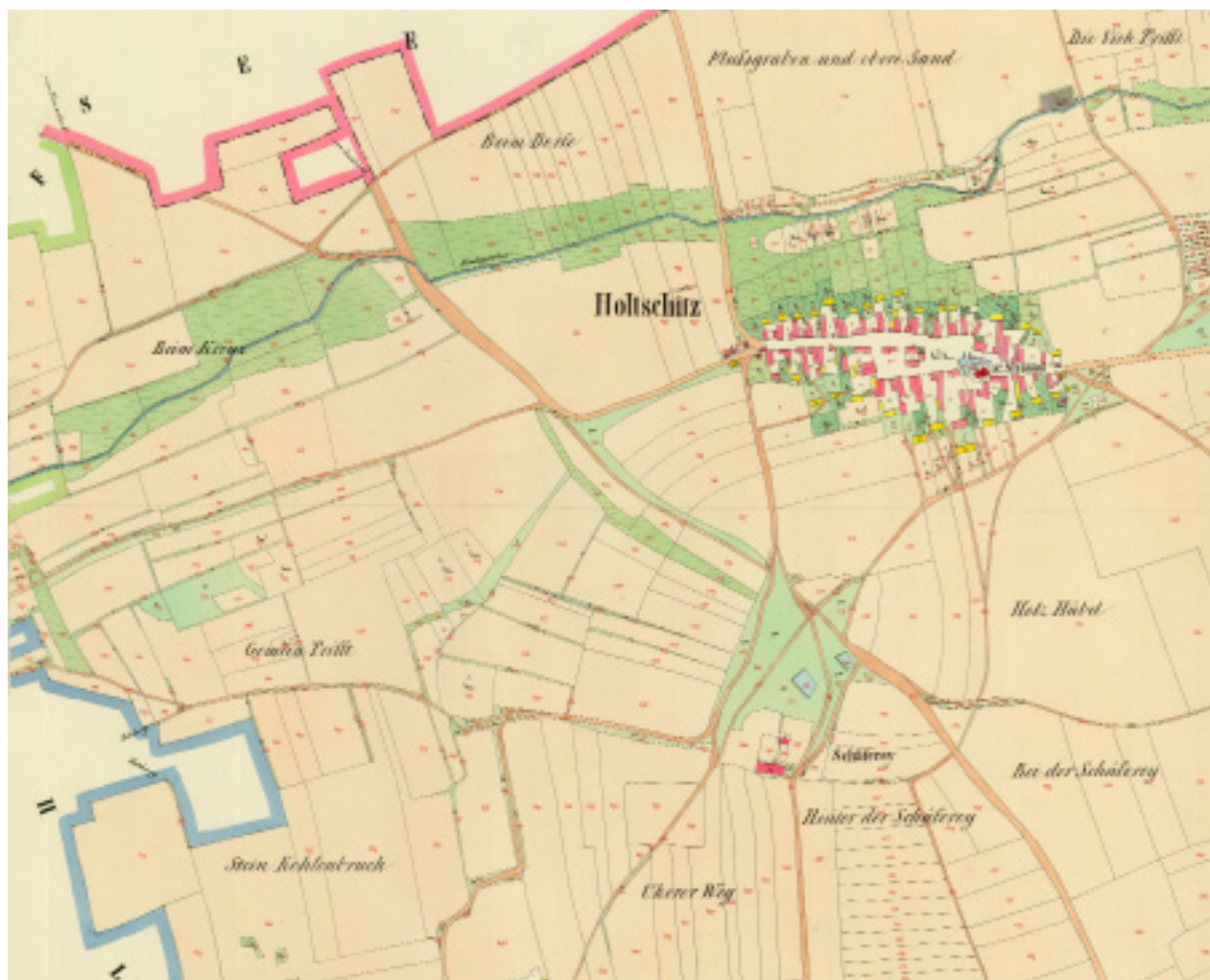
Navzdory výpovědi archivní rešerše, zpracované v rámci plošné dokumentace před zánikem obce a sloužící i jako slovní doprovod dokumentačních filmů, se nezdá pravděpodobné, že by po první světové válce došlo v životě obce k zásadnější změně. Konstatování, že těsně před válkou přesáhl počet horníků počet ostatních obyvatel, není ničím podloženo; údaje

o počtu horníků končí rokem 1910, později se rozdělené údaje již neobjevují. Mimo to počet obyvatel oproti roku 1910 stoupl k roku 1921 o 47, na celkových 998.²⁴ Muselo by tedy dojít k nějakému fatálnímu sociálnímu otřesu, v jehož rámci by velká část obyvatel změnila způsob obživy a přešla k hornictví. Vliv by mohly mít i válečné události, nicméně žádnou z těchto možností nelze opřít o svědectví písemných pramenů. Naopak – i přes zjevnou snahu o dobově podmíněnou interpretaci vývoje obcí mezi léty 1918–39 se zdá, že život obce se odehrával víceméně v intencích přecházejícího vývoje. Národnostní složení se mění velmi pozvolna, a to pouze ve smyslu zvyšování počtu českých horníků. Německé obyvatelstvo však zůstalo dominantní až do roku 1945. V sektoru zemědělství stojí za zmínku snad pouze rozvoj chmelařství.²⁵ Otřes přišel až s velkou hospodářskou krizí a následnou Velkou mosteckou stávkou, jejichž příčiny i důsledky jsou všeobecně známé

²⁴ P. JANČÁREK, *Holesice*.

²⁵ Dnes je povědomí o tom, že i část Mostecká byla součástí žatecké chmelařské oblasti, minimální. V dodatku k zákonu č. 297 Sb. o povinném známkování chmele ze dne 12. srpna 1921 sice nejsou Holesice uvedeny, nachází se tam ovšem sousední Malé Březno. V roce 1930 se chmel pěstoval na 10 z celkových 310 ha obdělávané půdy, vzhledem k mimořádným hektarovým výnosům však i příjmy z této poměrně malé rozlohy nebyly zanedbatelné. Také filmová dokumentace dokládá, že chmelařství se odrazilo v podobě obce, zaznamenává rozsáhlé usedlosti s typickými chmelovými půdami a hvozdvými sušárnami. Jejich podoba, dispozice a objem zástavby odpovídají charakteru chmelových usedlostí dodnes dochovaných v severní části Žatecka.

²³ Příznivá ekonomická situace se odrazila i na podobě obce. Z pořízené fotografické i filmové dokumentace vyplývá, že právě kolem roku 1900 došlo k zásadním stavebním úpravám většiny usedlostí. Dokládá to jak jejich architektonická podoba a stavební detaily, tak také datace, jimiž byla opatřována štítová průčelí.

Obr. 10. Holesčice. Císařský povinný otisk stabilního katastru 1:2 880 – Čechy, ČUZAK.

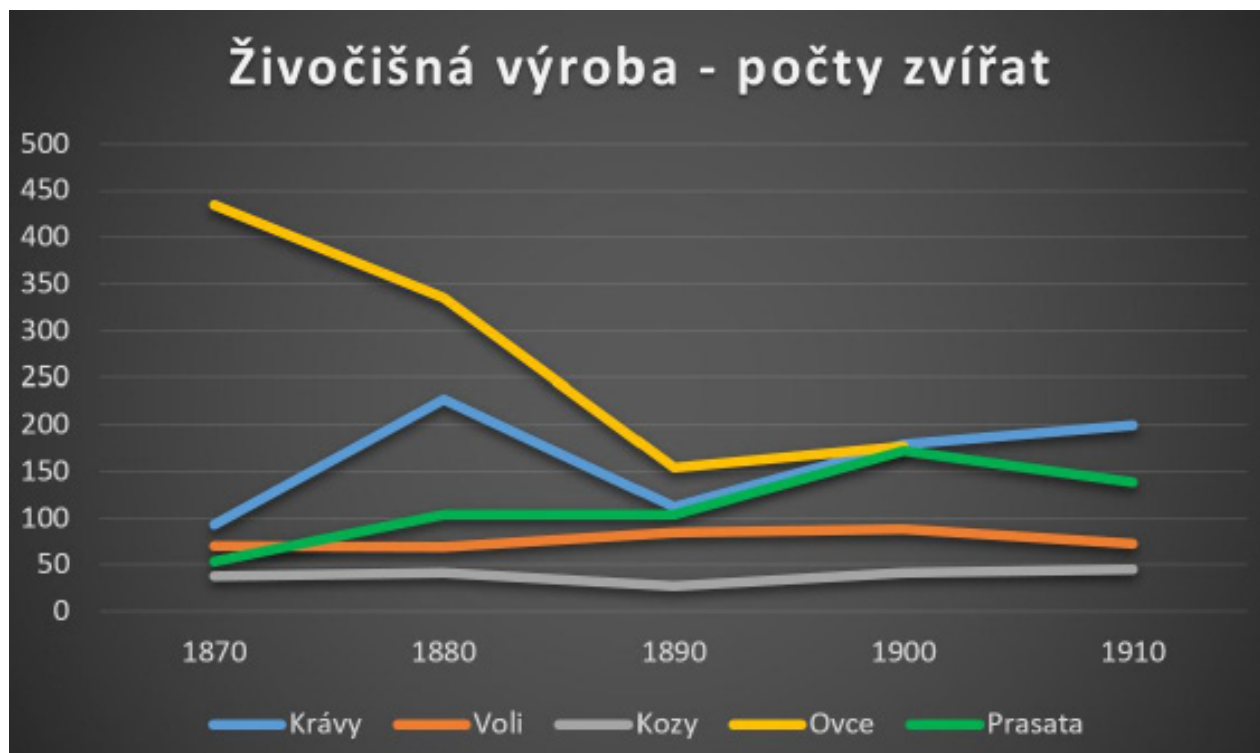
a jejichž průběh byl v Holesčicích obdobný jako na celém Mostecku. Jednalo se přitom o krizi sociální, národnostní akcent v ní byl podružný, byť se archivní rešerše v tomto směru snaží budít jiný dojem. Ani ona ale nezastírá, že stávkujícím poskytli pomoc místní zemědělec Ferdinand Löbfler (byť cudně mlčí o jeho německém původu), u kterého byla zřízena nouzová kuchyně.²⁶ Z krize 30. let se místní zemědělství vzpamatovalo velmi pozvolna. Rozloha zemědělsky využívané plochy se nadále snižovala ve prospěch odtěženého území. To mělo dopad nejen na rostlinnou produkci, ale kvůli snižující se rozloze pastvin a luk také na živočišnou výrobu. Ani ekologická situace nebyla pro další rozvoj zemědělství příznivá. Jeho úpadek ve prospěch rozvoje hornické činnosti byl tak zřejmý již před vypuknutím druhé světové války. Poválečný vývoj jej dovršil. A přestože z dobových zpráv Místního národního výboru v Holesčicích vyplývá, že ve druhé polovině 40. let byla produkce lokálního zemědělství s ohledem na výše uvedené

²⁶ Ze surovin od místních zemědělců – především Němců – se v ní každý den uvařilo 600 porcí jídla pro děti stávkujících (*Obec Holesčice a její obyvatelé*, r. 1977, 23 min., režie Fr. Lukáš; film je součástí dokumentačních sbírek NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem).

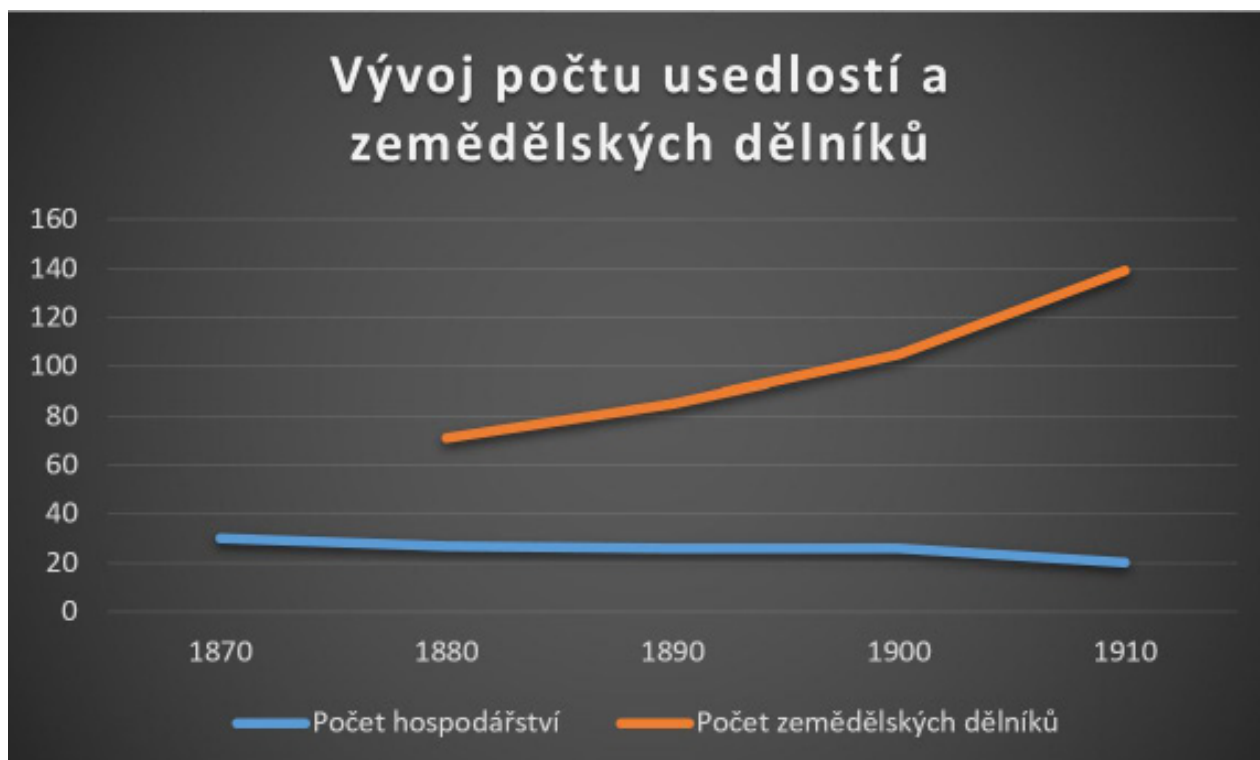
téměř mizivá, přes skutečnost, že území bylo po poválečném odchodu Němců obtížně dosídlováno a také přes drtivé vítězství KSČ ve volbách roku 1946 – byla i zde – slovy archivní rešerše „Cesta ke kolektivizaci vesnice ... tak jako v jiných obcích, obtížná.“²⁷

Kopisty a Holesčice byly zdemolovány kvůli postupující těžbě v 70. letech 20. století. S fyzickým zánikem byla zničena i paměť těchto míst. Ani jedno dnes nemůžeme obnovit. Navzdory dokumentaci, která byla před likvidací provedena, je naše schopnost interpretovat historii tohoto území velmi omezena. Limitem pro její poznání však není pouze výpovědní schopnost pramenů, ale také naše schematické uvažování. Cílem příspěvku bylo ukázat, že všeobecný úsudek o vývoji obcí na Mostecku ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století nelze aplikovat automaticky na všechna sídla, protože situace v konkrétních obcích, vzájemně minimálně vzdálených, může být zcela odlišná. Zatímco Kopisty zapadají do všeobecně přijímaného konceptu vývoje obcí na Mostecku, v nichž ve druhé polovině 19. století převážilo hornictví nad zemědělstvím

²⁷ P. JANČÁREK, *Holesčice*.

Obr. 11. Holešice. Graf vývoje živočišné výroby. Zpracováno na základě archivní rešerše Petra Jančárka vypracované jako součást dokumentace obce před jejím zánikem. Uloženo ve sbírce „Těžební archiv“ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

Obr. 12. Holešice. Graf vývoje počtu usedlostí a zemědělských dělníků. Zpracováno na základě archivní rešerše Petra Jančárka vypracované jako součást dokumentace obce před jejím zánikem. Uloženo ve sbírce „Těžební archiv“ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

Obr. 13. Holešice. Graf vývoje a počtu složení obyvatel. Zpracováno na základě archivní rešerše Petra Jančárka vypracované jako součást dokumentace obce před jejím zánikem. Uloženo ve sbírce „Těžební archiv“ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

a „český hornický proletariát“ během 20. a 30. let 20. století naprosto ovládl jejich hospodářský, politický, kulturní, společenský i národnostní život, v Holešicích byla situace odlišná. Až do nástupu nacismu se zde udržel zemědělský život v podobě, která byla typická pro většinu mosteckých obcí před tím, než je změnilo prudce se rozvíjející hornictví. Fungovaly zde velké statky orientované především na živočišnou produkci (chov krav a prasat), která neustále rostla. Z „moderních“ rostlinných odvětví se rozvíjelo chmelařství. Dopad hornictví i jiných průmyslových provozů na život obce byl naproti tomu minimální. Společenskou, politickou a ekonomickou elitu v rámci obce představovali němečtí statkáři, české obyvatelstvo bylo ve výrazné menšině, téměř zanedbatelná byla v rámci populace obce i skupina českých horníků. Holešice nejspíš nebyly jedinou obcí ve sledované oblasti, která úzus o historii „hornických“ obcí na Mostecku popírá – hledání dalších však není možné bez detailního průzkumu archivních pramenů a bez kritického pohledu na jejich výpovědní hodnotu v minulosti ideologicky deformovanou.